

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ

СПРАВЖНІЙ БУДІВНИЧИЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

біобібліонарис до 160-річчя від дня народження
БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Чернівці 2023

УДК 821.161.2(477)

С 74

Справжній будівничий національної ідеї: біобібліонарис до 160-річчя від дня народження Бориса Грінченка / Чернівецька обл. б-ка для дітей ; уклад. М. Боднарюк, Т. Дудчак. – Чернівці. – 2023. – 16 с.

Біобібліонарис присвячений відомому українському письменнику, педагогу, лексикографу, етнографу, історику, публіцисту, літературознавцю, громадсько-культурному діячу Борису Грінченку, який активно порушував питання розвитку української мови, навчання і національного виховання в українських школах.

Адресовано старшокласникам, вчителям, бібліотекарям.

Відповідальна за випуск А. Біла

Укладачі М. Боднарюк, Т. Дудчак

Редактор П. Рудая

Чернівецька ОБД

Зам. № 14

В українській літературі ім'я Бориса Грінченка вписане його неоціненними справами в розвиток національної просвіти та культури поряд з великим іменем Тараса Григоровича Шевченка.

Борис Дмитрович Грінченко народився 9 грудня 1863 року на хуторі Вільховий Яр Харківської губернії (нині Сумська область), в родині відставного офіцера зі збіднілих дворян. У родині було п'ятеро дітей, Борис – найстарший серед них.

Батько Грінченка, Дмитро Якович, нащадок козака, був людиною працьовитою, дуже пишався своїм родовим статусом дворянина. Мати Поліксенія Миколаївна – щира, добра жінка. Оскільки за походженням була росіянку, то не володіла українською мовою, але твори сина, пізніше спонукали її вивчити мову, щоб читати написане ним. Понад усе вона любила свого первістка. Через усе життя Борис проніс ніжні та світлі почуття вдячності, любові до своєї неньки.

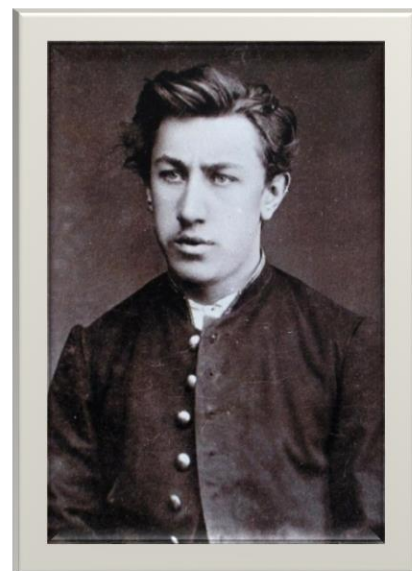
Відомо, що батько забороняв дітям вдома спілкуватися українською мовою, але попри все, малого хлопчика вабила українська мова і народна творчість. Також любов до рідної мови перейняв він від діда Андрія.

З ранніх літ майбутній письменник проявляв жагу до знань, насамперед до читання та творчості. Десь у п'ять років навчився читати, і з тих пір книжка на все життя стала його найкращим другом: замінила йому друзів, розкривала перед ним світ, наповнений боротьбою, самовідданістю, відвагою. З шести років складає казки, вірші, байки, оповідання і «видає рукописний журнал».

У 1874 році, коли хлопцеві виповнилося 11 років, його, незважаючи ні на захоплення літературою, ні на хист до писання, віддають до Харківського реального училища. Одного разу, на канікулах, коли Борис був у 3 класі училища, перебираючи старі книжки у батьковій скрині, натрапив на Шевченкового «Кобзаря». Перегортаючи його сторінки, юнак навіки прикипів до сповнених гіркою болем та пекучого гніву слів. З тих пір Тарасове слово, життя Кобзаря стало взірцевим прикладом для Грінченка.

З того часу він уважно слідкує за українським друкованим словом, читає Марка Вовчка, Івана Нечуй-Левицького, Пантелеймона Куліша.

У 1878 році за читання і поширення революційної літератури Бориса заарештовують і виключають з училища без права продовжувати навчання. Поліція, зрозумівши, що нічого не доб'ється від Грінченка, звільняє під нагляд батька.

Борис Грінченко в юнацькі роки

1881 року залишає домівку і без будь-яких засобів до існування приїздить до Харкова, де в університеті складає іспити на народного вчителя і розпочинає педагогічну діяльність на селі.

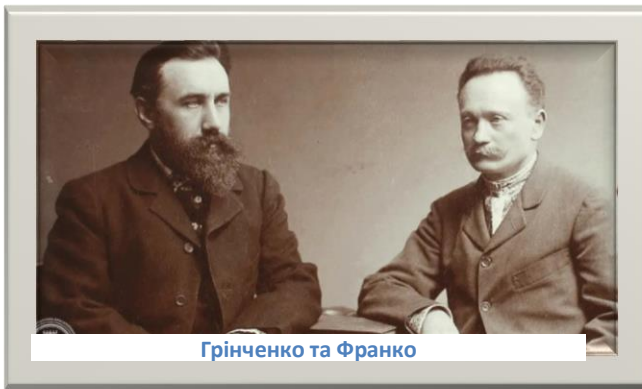
Він поринає з головою у працю вчителя. Понад десять років віддав учительській справі (1881-1893).

Спогади класика: *«Я перейшов жити верстов за три у полтавське українське село, а в школу щодня ходив. Мені хотілося вчитися від народу мови, записувати лексичні й фольклорні материяли і взагалі придивлятися до народнього життя. І тільки вже на четвертий рік мені пощастило стати вчителем і завідуючим двохкласовою школою в українському селі Нижній Сироватці Сумського повіту».*

Першим місцем роботи молодого педагога стала школа у с. Введенське на Харківщині. Також Грінченко працював в російськомовній школі в с. Єфремівка, де складав для учнів книжки та брошури. Найвідоміші з них – «Про грім та блискавку», читанка «Од снігу».

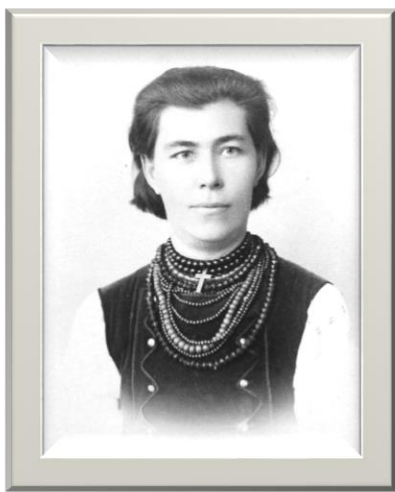
Вчителював у селі Олексіївка (нині Луганська область), де відкрила школу родина Алчевських. Але після виходу Емського указу, який забороняв українську мову у школі, змушений був покинути Олексіївку та переїхати на Чернігівщину.

Рік 1881-й став дебютним у літературі для Грінченка: у львівському журналі «Світ» Іван Франко друкує перші вірші молодого поета. Серед них – хрестоматійний заклик «До праці» – кредо поета і громадянина.

Іван Франко про Грінченка писав, як про одного з *«немногих письменників, що без духовних центрів, без бібліотек, товариств і вільної обміни думок, без освіченого товариства, без підмоги і заохоти загалу, без усього того, що для розвою літератури дає вища*

цивілізація, працюють без втоми, додивляються до життя суспільного, додумуються до сяких чи таких загальних поглядів і сміло, не раз з нараженням усієї своєї будучини голосять їх на рідній мові».

1883 року в Олексіївці Зміївського повіту на вчительських курсах він познайомився з молодою вчителькою Марією Миколаївною Гладиліною, письменницею, яка відома в літературі під псевдонімом М. Загірня. Незабаром вони одружились і в них народилася донечка.

Він дуже любив свою доньку Настю і навіть спеціально для неї видавав

журнал «Квітка», в якому писав короткі оповідання, вірші та загадки.

Борис Дмитрович намагався спрямувати навчально-виховний процес таким чином, щоб якнайкраще розвивати здібності та обдарування учнів, проводив заходи, які допомагали розвивати українську духовність. Молодий педагог намагався дати дітям і національну освіту. Задля цього йшов на певні хитрощі: діти вивчали українські літери, а вже потім – російську абетку. Після уроків читали українські книжки.

Письменник завжди відстоював право на заснування народних шкіл і бібліотек, народного театру, а також сприяв розвитку справжньої української літератури та періодики. Він стверджував: *«Кожна нова українська книжка, кожен номер української газети все далі й далі посуватиме національну свідомість, все більше і більше захоплюватиме людей хвилию національного воскресіння».* Був переконаний, що на дітей та їх світогляд, формування як особистості, впливає, що саме читає дитина, вбачав велику шкоду від читання поганих книжок та журналів.

Працюючи вчителем, Грінченко доходить висновку: «...виховання конче мусить бути національне, система виховнича повинна бути така, щоб в ній народність мала відповідне собі місце». Незважаючи на офіційну заборону, він навчає дітей української мови, привчає до українських книжок, брак яких компенсує своїми рукотворними посібниками.

Грінченко видавав разом з учнями і іншими вчителями рукописний журнал «Думка», який зберігся в архіві рукописів НБУ НАН України ім. В. І. Вернадського.

Борис Грінченко вважав, що метою дитячих журналів є – вплив на дитячу душу, моральність. На першій сторінці журналу «Думка», він умістив вірш-заклик, який розкриває його мету:

*Оце буде наша думка
І наша робота!
Гей, збирайтесь, паруб'ята,
В кого єсть охота.
Гей збирайтесь, починайте
Думати-гадати
Та до оцих думок наших
Свої докладати.*

Саме в Олексіївці для навчання донечки Насті Борис Дмитрович написав підручник «Українська граматка до науки читання й писання» і створив рукописну книгу «Настина читанка». На матеріалах цієї книги побудований підручник «Рідне слово. Українська читанка» у співавторстві з дружиною М.

Грінченко. За цими підручниками навчав і школярів, і навіть дорослих селян. З усією батьківською любов'ю зроблено рукописний журнал «Квітка», що виходив раз на два тижні для Насті. Журнал «Квітка» можна назвати першим українським дитячим журналом, створеним на «підросійській»

Україні.

Колишній учень Бориса Грінченка П. Коновалов згадував про рукописний журнал: *«Навчав нас читати по-українськи зі своїх книжок... І досі пам'ятаю, як-от: «Квітка» - колядки се були розмальовані червоним і різним чорнилом, що нас, дітей, найбільше цікавило. А тепер нас, уже великих, цікавлять не ті квітки та візерунки, що змалу, а ті правдиві слова, що часто ти, дорогий наш учителю, промовляв до нас обездолених».*

Другий журнал, **«Проліски. Настин часопис»**, Борис Дмитрович написав для доньки у Чернігові у 1894 р.. Якщо у першому журналі Грінченко, як редактор і видавець часопису підписувався іменем Татко, то в рукописному журналі **«Проліски»** вже – Чернігівський критик.

Частину творів (казка **«Ганнуся»**, оповідання **«Кіт Петро»**, науково-популярні розповіді **«Хініна»**, **«Веселощі у птахів»**, **«Джеме Несміт»**, **«Хворі звірі»**, **«Море»** та ін.) із рукописного журналу **«Проліски. Настин часопис»** письменник опублікує у львівському журналі **«Дзвінок»**.

Також відомо про журнали, що писала для Татка Настя: **«Зоря»** – перший Настин часопис, **«Зірка»** й **«Десна»**, які Грінченко цінував та зберігав усе життя.

Письменник віддавав важливу роль створенню дитячої періодики, яка, як вважав, посідає важливу роль у національному вихованні.

Олексіївський період – один із найплідніших у творчості митця. Написав і надрукував близько двохсот різних за жанрами творів, активно співпрацював із **«Зорею»** та іншими часописами. У повісті **«Сонячний промінь»** увіковічив краєвиди місцевості.

Грінченко мав кілька псевдонімів – Василь Чайченко, Іван Перекотиполе, Борис Вільхівський, Л. Яворенко, М. Гримач, Ю. Немирич та ін. У Харкові письменник видає три книжки для народного читання – художні **«Бідний вовк»**, **«Два товариші»** і науково-популярну брошуру **«Про грім та блискавку»**. Він мріяв скласти таку популярну бібліотеку для простих людей, яка б допомагала здобути хоча б елементарну освіту.

Письменник є одним з організаторів українського громадянського товариства культурно-освітнянського спрямування **«Просвіта»**. Був активним

діячем «Братства Тарасівців», ідеєю якого було – боротьба за національне визволення українського народу.

Його називали *«справжнім апостолом українського націоналізму», «голосом совісті українства», який дуже виділявся своїм «болісно загостреним чуттям національної і соціальної кривди».*

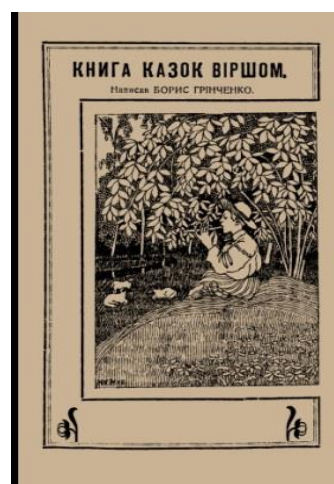
Утверджується Б. Грінченко і як письменник. Публікує поетичні збірки – **«Пісні Василя Чайченка», «Під сільською стріхою», «Під хмарним небом».** Пише десятки оповідань – **«Екзамен», «Без хліба», «Сама, зовсім сама», «Сестриця Галя», «Дядько Тимоха», «Ксеня», «Хата», «Каторжна», «Серед чужих людей»** та ін..

У 1893 році Борис Грінченко переїздить до Чернігова, де присвячує себе культурно-освітній роботі. За підтримки дружини М. Загірної успішно реалізує свою освітню, педагогічну програму – видає власним коштом в умовах найжорстокішої цензури книжки для народу. У 1894 році починає працювати у Чернігівському губернському земстві.

Активно пише у жанрі віршованого оповідання та віршованої казки.

«Книга казок віршом» з'явилася 1894 року у Львові. Сюди ввійшло майже двадцять казок. Збірка мала велику популярність серед дітей, неодноразово перевидавалася.

У 1894 році письменник надіслав чеському етнографу, досліднику українського народного побуту Франтішеку Ржегоржу в подарунок для книгозбірні Чеського музею у Празі понад п'ятдесят примірників книжок українською мовою, серед яких і власні переклади та перекази творів Д. Дефо, Л. Толстого, З. Топеліуса. Цікаво, що й чеські перекладачі творів Б. Грінченка у власній творчості торкали тему України: вона звучить у творах К. Гавлічека-Боровського, Фр. Главачека, Р. Масра, С. Чеха та ін.. Знали Б. Грінченка й за океаном. Канадський «Фермер», американська «Свобода» публікували його твори для українських переселенців.

Щира дружба зв'язувала Грінченка з Михайлом Коцюбинським, Володимиром Самійленком, які жили тоді у Чернігові; листувався він із Іваном Франком, Михайлом Павликом, Павлом Грабовським.

У цей час виходять друком поетична збірка Грінченка «Пісні та думи», збірки оповідань «Хатка в балці», «Оповідання», драми «Ясні зорі», «Степовий гість», «Серед бурі» та інші твори.

Деякий час він займається лише літературною роботою. Пише дві повісті – діалогію «Серед темної ночі» і «Під тихими вербами», оповідання «Покупка», «Палії», «Як я вмер», низку поетичних творів. На переконання Грінченка, література відбиває реальну дійсність, а письменник є будителем духовності народу. В коротких, яскравих оповіданнях він змальовує долю українця через його вистраждані будні, які проходять у праці, через голод і безправ'я, у зболілих рядках без прикрас очевидця.

Неабияке значення для Бориса Грінченка мало листування з Іваном Нечуєм-Левицьким. *«...Мушу йому дякувати вельми, – згадував письменник, – бо й тими небагатьма листами, що написав він до мене, він підняв мого духа вгору...»*. Саме Нечуй-Левицький першим «поздоровив українську літературу з новим робітником», вгадав у поетові-початківцеві майбутнього прозаїка.

У 1902 році Грінченки переїжджають до Києва. Як невтомна бджола, що збирає мед з найкращих квітів, день за днем, слово за словом збирав Борис Грінченко «Словник української мови» (1907), що приніс йому невмирущу славу, а українському народові неоціненний скарб. Активно займається політичною діяльністю як член та лідер партій УДП, УРП, УДРП.

Письменник у Києві створив першу публічну бібліотеку, (її книжковий фонд нині в ЦНБ АН України ім. В. І. Вернадського). Те укомплектування «Просвітою» змістовної народної бібліотеки стало для Б. Грінченка його улюбленою важливою справою. Все життя родина письменника збирала книги і насамперед ті, що стосувалися України. Тож у заповіті просив нащадків, щоб його бібліотека збереглася як ціле, просив не змішувати її книги з загальним фондом, мати окремий каталог і окремі шафи, називати

«Бібліотекою Марії і Бориса Грінченків». Книги не видавати додому, а дозволяти (безкоштовно) працювати з ними в читальному залі. Марія Миколаївна після смерті Б. Грінченка намагалася виконати цей заповіт свого чоловіка, для цього вона навіть купила приміщення на Бульварно-Кудрявській вулиці для бібліотеки.

Письменник і його дружина упорядкували каталог музею старожитностей В.Тарновського. Вони врятували для нащадків ту частину колекції, що пліснявіла від вогкості в одному з київських підвалів. Півроку праці пішло на **«Каталог музею українських древностей»**. Тільки Шевченкових експонатів аж 758 пройшло через їхні руки. І ці врятовані ними Шевченкові твори, картини й речі зараз містяться в Державному національному музеї Т. Г. Шевченка в Києві.

У Києві Б. Грінченко зазнав не тільки радощів натхненної праці, а й невимовного горя. Дочка Бориса Грінченка, Анастасія, була активною учасницею збройних виступів революції 1905–1907 років, внаслідок чого її було ув'язнено. У в'язниці в неї розвинувся туберкульоз. Батько домігся, щоб доньці разом з шестимісячним сином Волею дозволили бути дома. Заповітна мрія була у неї, мрія про волю, тому і сина назвала Волею. Смерть доньки у 1908 році, а незабаром її маленького сина – єдиного внука Грінченка, а згодом любої матері глибоко потрясли письменника.

Після тяжкої сімейної драми в письменника активізувався туберкульоз, який поклав його у ліжку. Вірні побратими – серед них Леся Українка, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Володимир Самійленко, вболіваючи за долю письменника, наполягали на негайному виїзді на лікування за кордон.

Леся Українка, яку тяжка недуга гнала по світу, радить йому Італію. І ось Борис Дмитрович, по суті вперше, – було це в італійському місті Оспедалетті – взявся за лікування, але хвороба прогресувала.

6 травня 1910 року в місті Оспедалетті, на 47 році, його життя обірвалося. Тіло його привезли до Києва, де похований на Байковому кладовищі. 9 травня 1910 року до труни Грінченка йшли і йшли тисячі людей, щоб віддати останню шану письменникові-борцеві.

Він своєю невтомною працею служив не лише

Україні, а всім, хто ішов шляхом боротьби за волю. На його могилу, як знак братерської солідарності, лягли вінки, підписані більше як десятьма мовами.

Михайло Коцюбинський посилає слово співчуття дружині покійного, яке свідчить про велику повагу: *«Нехай буде потіхою Вам, як і всій Україні, що він був серед нас, що його велика праця, його велика любов до народу не згинуть ніколи і в них він ще довго житиме серед вдячних нащадків».*

Сьогодні ми знаємо Бориса Грінченка як письменника, поета, автора славнозвісного «Словаря української мови», але не слід забувати, можливо, найголовніше: він один з небагатьох справжніх будівничих національної ідеї та істинних патріотів України.

**Твори Бориса Грінченка у фондах
Чернівецької обласної бібліотеки для дітей**

Вибрані твори в 2-х томах : Том 1 / Б. Д. Грінченко ; упоряд. Ю. Б. Кузнецова, Н. В. Левчик. – Київ : ІНТЕЛЕКТ-АРТ, 2008. – 448 с. : іл. – (Класики української літератури).

Дзвоник : вибрані твори /Б. Грінченко ; упоряд. Н. Коваленко ; худож. М. Стороженко. – Київ : Веселка, 1969. – 162 с. : іл.

Два Морози : читаємо самі / Б. Грінченко ; худож. Л. Горошко. – Київ : Школа, 2000. – 11 с. : іл.

Драматичні твори / Б. Грінченко; уклад. О. В. Єременко. – Київ : Антологія, 2013. – 224 с.

Зернятка : вірші, поеми, оповідання / Б. Грінченко ; упоряд. та передм. В. В. Яременко ; худож. В. А. Євдокименко. – Київ : Веселка, 1989. – 272 с. : іл.

Каторжна : вибрані твори / Б. Грінченко ; упоряд. О. Лещенко. – Київ : Веселка, 1969. – 336 с.. – (Шкільна хрестоматія).

Легенди та казки / Б. Грінченко ; упоряд. та передм. Л. Ліщинська. – Київ : Школа, 2006. – 208 с. : іл.. – (Хрестоматія школяра).

Лесь, преславний гайдамака : віршовані оповідання, легенди та казки / Б. Д. Грінченко ; упоряд. і передм. В. О. Шевчука ; худож. Г. О. Журновська, К. О. Музика. – Київ : Веселка, 1991. – 135 с. : іл.

Під тихими вербами / Б. Д. Грінченко ; упоряд. Т. Г. Третяченко ; худож. оформ. К. В. Щепкіної. – Київ : Веселка, 1991. – 494 с. : іл.

Поезії. Повісті. Оповідання / Б. Грінченко; уклад. А. Я. Бельдій ; худож. оформ. Б. Ю. Назаренка. – Київ : Наукова думка, 2002. – 432 с. : іл. – (Бібліотека школяра).

Серед темної ночі / Б. Д. Грінченко. – Київ : Знання, 2018. – 223 с. – (Скарби).

Украла : оповідання / Б. Грінченко. – Київ : Веселка, 1988. – 16 с. : іл.

***Твори, вміщені в хрестоматіях для позакласного читання
для дошкільнят та учнів 1-4 класів***

Два Морози : [казка] / Б. Грінченко // Видатні українські письменники для малечі : для дошк. та мол. шк. віку / худож. ред. Т. В. Куц. – Київ : Національний книжковий проєкт, 2010. – С. 22-31.

Діти і гніздечко : [оповідання] / Б. Грінченко // Перший дзвоник : хрестоматія для позакласного читання 1-4 класи / упоряд. О. М. Фіненко. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2003. – С. 204.

Добра наука ; Добрий хлопець : [скоромовки] / Б. Грінченко // Криничка : хрестоматія для позакласного читання / уклад. Г. Ю. Рогінська. – Харків : Ранок, 2008. – С. 202-204, 204-208.

Дурень думкою багатіє : [казка] / Б. Грінченко // Срібний дзвоник : хрестоматія для позакласного читання 1-4 класи / уклад. А. А. Ємець. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2011. – С. 230-235.

Зайці та жаби : [казка] / Б. Грінченко // Українське дошкілля : збірка для читання і розповідання дітям старшого дошкільного і мол.шк. віку / упоряд. Н. Зінкевич, О. Зінкевич. – Київ : Смолоскип, 2009. – С. 455.

Зорі : [вірш] / Б. Грінченко // Золота криничка : хрестоматія для позакласного читання 1-4 класи / упоряд. Р. В. Буханченко. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2003. – С. 42-43.

Ластівка : [вірш] / Б. Грінченко // Святкова читанка : збірник віршів для дітей / упоряд. М. Морозенко ; худож. М. Антипова. – Київ : Компанія ОСМА, 2015. – С. 37.

Ластівка : [вірш] / Б. Грінченко // Хрестоматія для дошкільнят 2-4 класи : посібник для батьків та вихователів дитячих садків / упоряд. О. Є. Шевченко ; худож. М. О. Коваленко. – Київ : Школа, 2003. – С. 152-153.

Мишача рада ; Не всі разом, панове! : [оповідання] / Б. Грінченко // Веселі історії : для мол. та серед. шк. віку / упоряд. О. Шевченко, Т. Качалова. – Київ : Національний книжковий проект, 2010. – С. 28-29, 29-30. – (Бібліотека шкільної класики).

Швидка робота : [вірш] / Б. Грінченко // Читай-місто : читанка для учнів 1-5 класів / упоряд. Б. Й. Чайковський. – Харків : Синтекс, 2002. – С. 436-437.

Українська дитяча література : хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – 519 с.

До хрестоматії «Українська дитяча література» увійшли такі оповідання, казки, байки та вірші: «**На волю!**», «**Ластівка**», «**Сонечко ясне встає...**» уривок з «**Весняних дум**», «**Шевченкова могила**», «**Швидка робота**», «**Украла**», «**Кавуни**», «**Олеся**», «**Два морози**», «**Сопілка**», «**Дурень думкою багатіє**».

Два морози : [казка] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 128-132.

Дурень думкою багатіє : [казка] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 138-140.

Кавуни : [оповідання] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 119-123.

Ластівка : [вірш] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 115.

На волю! : [вірш] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 114.

Олеся : [оповідання] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 124-128.

Сонечко ясне встає... : [уривок з «Весняних дум»] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 115.

Сопілка : [казка] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 133-138.

Украла : [оповідання] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 116-119.

Швидка робота : [байка] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 116.

Шевченкова могила : [вірш] / Б. Грінченко // Українська дитяча література. Хрестоматія / упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища школа, 2002. – С. 115-116.

Використані літературні джерела

1. **Арабески до оповідання «Олеся» : 130 років - Борис Грінченко** // Шкільна бібліотека. –2020. – № 4. – С. 53-56.
2. **Коваленко Надія. До світла і праці!** / Н. Коваленко // Борис Грінченко. Дзвоник . – Київ : Веселка, 1969. – С. 5-23.
3. **Левчик Надія. Великий трудівник на ниві національної культури : [Борис Грінченко - біографія]** / Н. Левчик // Борис Грінченко. Вибрані твори в 2-х томах : Том 1. – Київ : ІНТЕЛЕКТ-АРТ, 2008. – С. 5-22.
4. **Лемешенко Наталія. Борис Грінченко : творець першої української школи** / Н. Лемешенко// Шкільний світ. – 2019. –№ 11. – С. 26-29.
5. **Лещенко Олена. Все життя – для рідного народу** / О. Лещенко // Борис Грінченко Каторжна. – Київ : Школа, 2009. – С. 3-4.
6. **Мовчун Антоніна. Невідомий Борис Грінченко : з нових архівних досліджень** / А. Мовчун // Дивослово. – 2017. – № 12. – С. 48-52.
7. **Творчий поклик : 155 років від дня народження Бориса Грінченка** // Шкільна бібліотека. – 2018. – № 11. – С. 31-34.
8. **Яременко Василь. Нива його духовності** / В. Яременко // Борис Грінченко. Зернятка. – Київ : Веселка, 1989. – С. 5-20.

Електронні ресурси

1. **Борис Грінченко** [Електронний ресурс] // Весела абетка: [вебсайт] . – Електрон. дані. – Режим доступу: http://abetka.ukrlife.org/virshi_dytnstva9.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 4.09.2023.
2. **Борис Грінченко** [Електронний ресурс] // Київський університет імені Бориса Грінченка: [вебсайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу:

<http://grinchenko.kubg.edu.ua/index.php/zhyttiepys/biohrafiaa>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 4.09.2023.

3. **Борис Грінченко: 160** [Електронний ресурс] // Педагогічний музей України Національної академії педагогічних наук України: [вебсайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://pmu.in.ua/borys-hrinchenko-160/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 4.09.2023.
4. **Віртуальний музей/Луганщина** [Електронний ресурс] // Київський університет імені Бориса Грінченка: [вебсайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://wiki.kubg.edu.ua/Віртуальний_музей/Луганщина. – Назва з екрана. – Дата звернення: 18.10.2023.

58000 м. Чернівці, вул. Шевченка, 29

тел. (0372) 52-21-23, 52-60-41

Сайт: <http://bukovinchiki.cv.ua>

Блог: <http://children29.blogspot.com>

е-mail: childlibbuk@ukr.net